

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТРАНСПОРТУ

Кафедра економічної теорії

І. Г. КУЦЕНКО

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни
«Регіональна економіка» для студентів напрямів підготовки :
6.030601 «Менеджмент», 6.030509 «Облік і аудит», 6.030508 «Фінанси
і кредит», 6.030504 «Економіка підприємства»
усіх форм навчання

Київ 2016

УДК 332

Куценко І.Г.

Регіональна економіка: Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни «Регіональна економіка» для студентів спеціальності : 6.030601 «Менеджмент», 6.030509 «Облік і аудит», 6.030508 «Фінанси і кредит», 6.030504 «Економіка підприємства» усіх форм навчання– К.: ДЕТУТ, 2016. – 38 с.

Методичні рекомендації спрямовані на засвоєння та закріплення теоретичних знань дисципліни. Наведена тематика практичних занять охоплює весь зміст тематичного плану дисципліни.

Методичні рекомендації призначені для студентів економічного напрямку підготовки та напряму підготовки «Менеджмент» для підготовки до практичних занять.

Рекомендовано на засіданні кафедри «Економічна теорія» (протокол № 8 від 11.05.2016 р.) та методичною комісією (протокол № 6 від 25.05.2016 р.)

Укладач: *І.Г. Куценко*

Рецензенти: *М.В. Ковбатюк, к.е.н., доц.*
І.Г. Бакаєва, к.е.н., проф.

З М І С Т

Вступ.....	4
Методичні рекомендації щодо підготовки до практичних занять.....	5
Теми та плани практичних занять.....	7
<i>Тема 1.</i> Предмет, метод і завдання дисципліни «Регіональна економіка».....	7
<i>Тема 2.</i> Розвиток регіональної економіки як науки.....	11
<i>Тема 3.</i> Економічне районування та територіальна організація господарства.....	14
<i>Тема 4.</i> Соціально-економічний потенціал України.....	18
<i>Тема 5.</i> Сутність, мета і завдання регіональної економічної політики.....	21
<i>Тема 6.</i> Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах	25
<i>Тема 7.</i> Економіка України: стан та перспективи розвитку.....	28
<i>Тема 8.</i> Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські структури.....	30
Список рекомендованої літератури.....	35

ВСТУП

Із всієї сукупності навчальних дисциплін, що вивчаються у вищих навчальних закладах України, регіональна економіка є єдиною за змістовою і предметною сутністю, що вивчає територію (регіон) як цілісну соціально-економічну систему, утворену взаємодією природно-ресурсного, соціально-демографічного та господарського потенціалів. Саме такий підхід є виразом комплексно-територіального підходу в управлінні економікою, який донині не знайшов належного відображення та врахування в економічній політиці держави. Оволодіння методами аналізу регіональної економіки, вміння оцінювати потенціал соціально-економічного розвитку конкретного регіону є невід'ємною і обов'язковою кваліфікаційною ознакою сучасного економіста, менеджера.

Регіональна економіка є галуззю наукових знань про економіку регіонів, закономірності і особливості розвитку господарства в умовах конкретної території. Вона створює теорію і методичні основи комплексного аналізу соціально-економічного розвитку регіону для обґрунтування вирішення завдань регіональної економічної політики в Україні.

У сучасних умовах особливого значення набуває використання регіональних ресурсів і резервів соціально-економічного розвитку регіонів, що зумовлює необхідність диференційованого підходу до визначення і вирішення завдань їх розвитку на підставі всебічного врахування особливостей природно-ресурсних, демографічних, екологічних, інвестиційних та інших умов.

Об'єктом вивчення регіональної економіки є національний господарський комплекс як закономірна сукупність регіональних господарських систем в умовах повноцінного входження до світового економічного простору.

Предметом регіональної економіки виступають закономірності і тенденції просторово-територіальної організації національного господарства на підставі аналізу сукупного впливу економічних, соціальних, демографічних, екологічних факторів в умовах поглиблення міжнародного територіального (географічного) поділу праці. Таке визначення предмета конкретизується складовими:

- закономірності регіонального соціально-економічного розвитку та розміщення продуктивних сил;
- методологія дослідження територіальної організації життєдіяльності та територіальних пропорцій;
- обґрунтування галузево-територіальної структури господарства;
- вироблення та впровадження ефективних механізмів регіональної політики держави;
- обґрунтування моделей сталого розвитку регіонів;
- обґрунтування принципів управління еколого-економічним розвитком регіонів.

Метою дисципліни є засвоєння студентами знань з основ територіальної організації продуктивних сил України, регіонального соціально-економічного

розвитку та формування екологічних знань, мислення та свідомості економістів.

Завдання навчальної дисципліни:

- вивчення закономірностей розвитку і розміщення продуктивних сил;
- засвоєння теорії регіональної економіки і регіонального розвитку, наукових засад регіональної економічної політики;
- обґрунтування практичного значення регіонального підходу до управління соціально економічним розвитком територій;
- поглиблення знань про об'єктивну необхідність раціонального і ефективного використання природних, науково-виробничих та людських ресурсів регіонів країни та охорони навколишнього середовища;
- оволодіння знаннями про територіальну і галузеву структуру господарського комплексу України і її регіонів, про роль і значення науково-технічного прогресу в розвитку і розміщенні виробництва, про роль зовнішньоекономічних зв'язків в економічному розвитку України та її регіонів;
- пізнання закономірностей взаємодії людського суспільства та геосфери, специфіки антропогенного впливу на довкілля; засвоєння принципів раціонального природокористування;
- розуміння стратегії сучасного екологічного розвитку; засвоєння понять про екологічний моніторинг, екологічні норми та стандарти;
- вивчення специфіки господарського механізму управління процесом природокористування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичні заняття мають на меті закріпити теоретичний матеріал, а також формувати практичні навички та вміння визначати показники обсягу національного виробництва, проводити розрахунки стосовно параметрів ринкових ситуацій. Основою для підготовки студентів до практичних занять є план практичного заняття.

При підготовці до занять студент повинен всебічно розглянути і засвоїти питання, що були предметом лекції та винесені на практичний розгляд, а саме:

- ознайомитись з планом практичного заняття та переліком навчальної літератури, наведеним наприкінці плану;
- перевірити наявність попереднього конспекту лекції;
- виконати завдання для самостійної роботи – опрацювання теоретичних основ, прослуханого лекційного матеріалу з відповідної теми практичного заняття.

Підготовка студентів до практичних занять вимагає:

1. Опрацювання та засвоєння лекційного матеріалу з обов'язковим вивченням запропонованих ключових понять, підготовки відповідей на питання, які розглядатимуться на заняттях.

2. Переглянути список питань для самоконтролю знань, дати відповіді на запропоновані питання, не користуючись конспектом.

3. Дати відповіді на тести для самоконтролю, які охоплюють ключові питання з кожної теми.

4. Складання переліку питань, що на думку студента недостатньо висвітлені на попередній лекції чи в рекомендованих джерелах.

5. Написання рефератів.

Тематика рефератів дається по кожній темі навчальної дисципліни. Студентам пропонується написати реферат і скласти на його підставі змістовної доповіді, яку буде заслухано на практичному занятті.

Мета доповіді – засвоєння іншими студентами основних аспектів розглянутої теми та формулювання запитань, які можуть виникнути під час дискусії.

Вимоги до рефератів:

- обсяг – 8-10 сторінок формату А4;
- обґрунтування у вступній частині актуальності вибраної теми;
- визначення мети дослідження;
- наявність списку використаної літератури.

З метою раціонального використання часу на практичному занятті може бути обговорено не більше 3-4 рефератів. Решта часу залишається для усних та письмових опитувань студентів.

Особлива увага з боку викладача приділяється вирішенню конкретних практичних ситуацій. Студент не обмежується лише відповіддю «так» або «ні», її обов'язково треба обґрунтувати. Якщо будь-яка відповідь суперечить відповіді на те саме запитання іншого студента, то воно є дискусійним і має право на доказ.

Під час практичних занять викладач оцінює усні та письмові відповіді студентів, підготовлені доповіді, реферати, участь у дискусіях, уміння доводити власні думки. Оцінки, отримані на практичних заняттях, враховуються в підсумковій оцінці з дисципліни «Економічна теорія».

Оцінки визначаються за такими критеріями:

1. При усних відповідях: повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мови, аналітичне мислення, вміння здійснювати порівняння, формулювати висновки.

2. При розв'язанні письмових завдань: повнота розкриття питання, логічна послідовність викладу, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення.

Непідготовленість студента до практичного заняття або відсутність його на занятті розцінюється як академічна заборгованість, яка повинна бути відпрацьована.

Через академічну заборгованість студент може бути не допущений до складання іспиту з навчальної дисципліни.

ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни «Регіональна Економіка»

1. Сутність, предмет, об'єкт, мета та завдання науки «Регіональна економіка».
2. Методологічні основи науки «Регіональна економіка»
3. Актуальні проблеми регіональної економіки.

Термінологічний словник ключових понять

Територіальна соціально-економічна система (ТСЕС) – взаємопов'язане, взаємообумовлене, певним чином організоване поєднання різноякісних об'єктів типу «природа – населення – господарство» на цілісній території.

Розміщення ПС – це географічний (просторовий) розділ ПС по території, іншими словами приуроченість господарських об'єктів до тих чи інших джерел сировини, палива, енергії, місць концентрації трудових ресурсів та районів споживання готової продукції.

Територіальна організація ПС – це науково-обгрунтоване просторове поєднання складових ПС, що спирається на раціональне використання природних, матеріальних та трудових ресурсів, заощадження витрат на подолання диспропорцій у взаєморозміщенні джерел сировини, палива, енергії, місць виробництва, споживання продукції.

Територіальний поділ праці – за визначенням М. Баранського: «Географічний поділ праці – це просторова форма суспільного поділу праці. Суспільний поділ праці – це розподіл виробничих та невиробничих обов'язків між членами суспільства».

Господарська спеціалізація – це реальне відродження територіального поділу праці. Вона може бути внутрідержавною, міждержавною, міжрегіональною і виражається спеціалізацією окремих районів країни, окремих країн чи регіонів на виробництві окремих видів продукції чи наданні певних видів послуг.

Кооперування – наслідок господарської спеціалізації в рамках ТПП і є формою тривалих виробничих зв'язків між окремими районами та країнами, що виробляють певний вид продукції чи послуг.

Концентрація ПС (чи виробництва) – зосередження на певній території (із зростанням населення) виробничих потужностей, що дозволяє посилювати інтенсивність господарської спеціалізації та підвищувати її ефективність.

Територіальна структура – це результат тісних господарських зв'язків у просторі між елементами об'єкта. Вона відбиває розміщення ПС певними територіальними зосередженнями у вигляді промислових центрів, промислових вузлів, сільськогосподарських районів.

Форми ТО ПС – це стійкі територіально-економічні утворення, що характеризуються своєю різноманітністю, конфігурацією, складністю, ієрархічністю.

Територіальна концентрація – зростання кількості великих підприємств і населених пунктів на певній території, висока територіальна густина засобів виробництва, робочої сили, готової продукції. Рівень територіальної концентрації продуктивних сил визначається на підставі відношення вартості валової продукції, основних фондів до площі території та до кількості підприємств.

Територіальна спеціалізація – переважний розвиток на певній території найефективніших видів діяльності (відповідно до наявних умов та ресурсів), продукти якої йдуть переважно для міжрайонного обміну (вивозяться за межі цієї території). Для визначення територіальної спеціалізації застосовуються такі показники:

Індекс локалізації виробництва

$$I_{л} = \frac{P_i}{P_k} + \frac{\sum P_i}{\sum P_k}$$

де $I_{л}$ – індекс локалізації; P_i – обсяг певного виду продукції, що виробляється в конкретному районі (території); P_k – обсяг цієї самої продукції, що виробляється в країні; $\sum P_i$ – обсяг всієї продукції, що виробляється в цьому районі; $\sum P_k$ – обсяг всієї продукції, що виробляється в країні.

Якщо значення таких індексів для досліджуваної території перевищує одиницю, то виробництво (діяльність) вважається спеціалізованим, високо розвинутим.

Територіальне кооперування – організація виробничо-економічних зв'язків між підприємствами регіону для спільного виготовлення кінцевої продукції (взаємопостачання вузлів, деталей, напівфабрикатів, з яких виготовляється кінцевий продукт).

Територіальне комбінування – технологічне і організаційне поєднання на території одного підприємства (комбінату) декількох видів виробництв, різних галузей, між якими існують постійні технологічні зв'язки.

Запитання для самоконтролю знань

1. У чому полягає сутність поняття «продуктивні сили»?
2. Яка відмінність між поняттями «розміщення продуктивних сил» і «розміщення виробництва»?
3. Чи є відмінність між поняттями «регіональна економіка» та «економіка регіонів»?
4. Розкрийте сутність територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС).
5. Які Ви знаєте різновиди ТСЕС?
6. Що є головною і рушійною силою продуктивних сил ?

Тести для перевірки знань

1. Предмет регіональної економіки – це:

- а) закони і закономірності виникнення, розвитку поселень і виробництва та їх пропорції по території;
- б) територія, на якій розміщені населені пункти, виробничі об'єкти;
- в) виявлення дії економічних законів і закономірностей формування, принципів і методів функціонування регіональної економіки;
- г) всі відповіді вірні.

2. Об'єкт регіональної економіки – це:

- а) закони і закономірності виникнення, розвитку поселень і виробництва та їх пропорції по території;
- б) територія, на якій розміщені населені пункти, виробничі об'єкти;
- в) виявлення дії економічних законів і закономірностей формування, принципів і методів функціонування регіональної економіки;
- г) всі відповіді вірні.

3. Завдання регіональної економіки – це:

- а) закони і закономірності виникнення, розвитку поселень і виробництва та їх пропорції по території;
- б) територія, на якій розміщені населені пункти, виробничі об'єкти;
- в) виявлення дії економічних законів і закономірностей формування, принципів і методів функціонування регіональної економіки;
- г) всі відповіді вірні.

4. Складовими об'єкта регіональної економіки є:

- а) виробництво;
- б) розселення;
- в) територія;
- г) інфраструктура;
- д) вірні відповіді а) і в);
- є) всі відповіді вірні.

5. В основі територіального поділу праці лежать:

- а) природні умови й ресурси;
- б) різноманітність територій;
- в) відмінності між народами, що там мешкають, та історично сформованими навичками праці;
- г) всі відповіді вірні.

6. Регіональна економіка – це:

- а) прогресивна і перспективна форма регіональної організації матеріального виробництва;
- б) галузь наукових знань, яка вивчає розвиток і розміщення продуктивних сил, соціально-економічних процесів на території країни та її регіонів із урахуванням природно-економічних проблем;
- в) раціональний територіальний поділ праці між регіонами й економічна кооперація, а також усунення різниці між рівнем життя окремо взятих регіонів.

7. *Продуктивні сили – це:*

а) перехід від мікроекономічної оцінки розміщення підприємств до макроекономічної;

б) трудові ресурси і засоби виробництва;

в) засоби праці і предмети праці.

8. *Загальнонауковими методами дослідження регіональної економіки є:*

а) галузевий, статистичний, балансовий;

б) літературний, архівний, експедиційний;

в) локальний, регіональний, картографічний.

8. *Географічний детермінізм – це:*

а) наукове вчення, що пояснює міжнародний поділ праці;

б) форма натуралістичних учень, де провідна роль належить географічному положенню та природним ресурсам;

в) транспортний фактор який впливає на розміщення промислових підприємств.

9. *На якій стадії соціально-економічного розвитку перебуває економіка України:*

а) доіндустріальний;

б) індустріальний;

в) постіндустріальний.

10. *Геополітичні фактори розвитку й розміщення продуктивних сил у регіоні враховують:*

а) чисельність трудових ресурсів, їхній територіально-галузевий розподіл і якісні характеристики;

б) розташування регіону;

в) наявність розвиненої транспортної мережі міжнародного значення;

г) стан навколишнього природного середовища й природоохоронну діяльність;

д) санітарно-гігієнічні умови праці.

Практичні завдання

Завдання 1. Графічно зобразити схему об'єкта курсу «Регіональна економіка» – територіальну соціально-економічну систему.

Методичні рекомендації. Для виконання завдання необхідно скористатися визначенням ТСЕС зі словника термінів та врахувати, що будь-яка система є сукупністю взаємозв'язаних компонентів. Компоненти системи позначити кружечками, а взаємозв'язки стрілочками.

Завдання 2. На основі карт атласу визначити та дати письмову характеристику територіальній соціально-економічній системі (ТСЕС).

Методичні рекомендації. Використовуючи карти навчального атласу України, визначити географічне положення, межі та склад обраної ТСЕС (це може бути окремий населений пункт, адміністративний район, адміністративна область, промисловий район, економічний район, сільськогосподарська зона).

Завдання 3. Схематично зобразити та письмово пояснити місце «Регіональної економіки» в структурі економічних навчальних дисциплін.

Методичні рекомендації. Необхідно визначити з якими дисциплінами має спільний об'єкт дослідження та в яких сферах пересікаються їх інтереси.

Теми рефератів

1. Регіональна економіка як складова економічної науки.
2. Наукові основи розвитку і розміщення продуктивних сил України.

Література: [4, 5, 9, 11, 12, 14, 32].

Тема 2. Розвиток регіональної економіки як науки

1. Закономірності розміщення продуктивних сил.
2. Фактори та специфіка їх впливу на РПС.
3. Принципи раціонального розміщення галузей господарства.
4. Техніко-економічні особливості галузей господарства та їх залежність від дій факторів.
5. Методи дослідження «територіальної організації виробництва».

Термінологічний словник ключових понять

Передумови – це загальні умови, обставини, явища, що визначають можливість або неможливість існування якогось виробництва хоча б не найменш ефективному рівні.

Фактори розміщення продуктивних сил – це сукупність матеріальних об'єктів, природних, соціально-демографічних, господарських та просторових явищ і відносин, що суттєво впливають на процеси і результати територіальної організації виробництва, а в більш широкому розумінні – на територіальну організацію ТСЕС.

Принципи розміщення продуктивних сил – це вироблені людиною (суб'єктивно) на підставі вивчення законів, процесів, факторів і форм розміщення виробництва правила цілеспрямованого впливу (управління) на розміщення виробництва.

Закон – це необхідне, істотне, об'єктивне, стійке та повторюване відношення між явищами чи об'єктами у природі та суспільстві.

Економічні закони – це об'єктивні закони розвитку суспільства, що відображають відносини в процесі виробництва, розподілу та споживання матеріальних благ. Вони виражають найістотніші стійкі зв'язки між явищами економічного життя суспільства.

Закономірність – це об'єктивно існуючий, повторюваний, істотний зв'язок явищ природи з суспільним життям.

Закономірності РПС і РЕ – це фактично просторовий вияв окремих економічних законів.

Запитання для самоконтролю знань

1. У чому полягає сутність поняття «продуктивні сили»?
2. Перелічіть найважливіші закономірності територіального поділу праці при розміщенні виробництва та розкрийте їх дію.
3. Як принципи РПС реалізуються на практиці?
4. Яка роль природних ресурсів у розміщенні виробництва?
5. Як інфраструктура впливає на розміщення виробництва?
6. Які виробництва і чому тяжіють до джерел сировини?
7. Які виробництва і чому тяжіють до населених пунктів з кваліфікованою робочою силою?
8. Назвіть специфічні соціально-економічні властивості й ознаки інженерно-технічної інфраструктури.

Тести для перевірки знань

1. Принцип комплексного розміщення виробництва практично реалізується:

- а) у комплексному використанні природних ресурсів, включно з відходами, наприклад, гірництва чи лісопиляння, видобуванням усіх корисних компонентів;
- б) у раціональному використанні трудових ресурсів шляхом створення у регіоні такої структури господарства, за якої надається праця усім розмаїтим контингентам робочої сили;
- в) у створенні єдиної інфраструктури;
- г) всі відповіді вірні.

2. Принцип збалансованості і пропорційності розміщення виробництва означає:

- а) таке розміщення виробництва, за якого витримувалася б рівновага між виробничими потужностями, обсягом виробництва – з одного боку, та наявністю сировинних, енергетичних, водних, земельних, трудових, фінансових ресурсів регіону – з іншого;
- б) визначення найвигіднішої спеціалізації району з урахуванням територіального поділу праці;
- в) спосіб розміщення виробництва повинен стимулювати ефективний розвиток національних форм його організації;
- г) органічно поєднуються стратегічні інтереси країни й інтереси регіонів, підприємців, населення.

3. Принцип комплексності розміщення виробництва означає:

- а) таке розміщення виробництва, за якого витримувалася б рівновага між виробничими потужностями, обсягом виробництва – з одного боку, та наявністю сировинних, енергетичних, водних, земельних, трудових, фінансових ресурсів регіону – з іншого;
- б) визначення найвигіднішої спеціалізації району з урахуванням територіального поділу праці;
- в) спосіб розміщення виробництва повинен стимулювати ефективний розвиток національних форм його організації;
- г) органічно поєднуються стратегічні інтереси країни й інтереси регіонів, підприємців, населення.

4. Соціально-економічні фактори розвитку й розміщення продуктивних сил у регіоні враховують:

- а) чисельність трудових ресурсів, їхній територіально-галузевий розподіл і якісні характеристики;
- б) розташування регіону;
- в) наявність розвиненої транспортної мережі міжнародного значення;
- г) стан навколишнього природного середовища й природоохоронну діяльність;
- д) санітарно-гігієнічні умови праці.

5. Геополітичні фактори розвитку й розміщення продуктивних сил у регіоні враховують:

- а) чисельність трудових ресурсів, їхній територіально-галузевий розподіл і якісні характеристики;
- б) розташування регіону;
- в) наявність розвиненої транспортної мережі міжнародного значення;
- г) стан навколишнього природного середовища й природоохоронну діяльність;
- д) санітарно-гігієнічні умови праці.

6. Фактори розміщення – це:

а) суспільність просторових нерівнозважених умов і ресурсів, їх властивостей, правильне використання яких забезпечує високі результати за умов розміщення підприємств матеріального виробництва та розвитку господарства регіонів;

б) усі види діяльності людини, які забезпечують її побутові та духовні потреби;

в) склад, співвідношення та зв'язок різних галузей виробництва, що об'єднані однією функцією.

7. Зазначте основні групи факторів РПС:

- а) сировинні, споживчі, геополітичні;
- б) соціально-демографічні, природно-екологічні, техніко-економічні;
- в) транспортні, наукові.

8. Енергетичні чинники розміщення продуктивних сил враховуються переважно при розміщенні підприємств:

- а) хімічної промисловості;
- б) кольорової металургії;
- в) целюлозно-паперової, текстильної промисловості;
- г) машинобудування;
- д) будівельної промисловості.

9. Трудовий чинник розміщення продуктивних сил враховується переважно при розміщенні підприємств:

- а) хімічної промисловості;
- б) кольорової металургії;
- в) целюлозно-паперової, текстильної промисловості;
- г) машинобудування;
- д) будівельної промисловості.

Термінологічний словник ключових понять

Територіально-виробниче комплексоутворення – взаємообумовлене територіальне поєднання підприємств та видів людської діяльності, при якому досягається досить високий ефект (економічний, соціальний, екологічний) за рахунок підбору підприємств відповідно до природних, економічних, демографічних, транспортних умов території та її географічного положення.

Територіально-виробничі комплекси (ТВК) – сукупність взаємозв'язаних і взаємообумовлених компонентів суспільного виробництва, що формується в межах компактної території.

Функціонально-територіальна структура району – це склад, співвідношення та просторове розміщення форм територіального зосередження виробництва

Район – це територія, що за сукупністю своїх елементів відрізняється від інших територій, та характеризується єдністю і взаємозв'язаністю складових і цілісністю.

Регіональна економіка – (регіоналістика) – науковий напрям, що вивчає регіональні особливості соціально-економічного розвитку країни.

Регіональна політика – це діяльність держави, спрямована на забезпечення комплексного економічного, політичного, соціального та культурного розвитку окремих територій країни; сфера управління економічним, соціальним та політичним розвитком країни у регіональному аспекті.

Районування територій – це поділ її на частини, відносно однорідні в природному та соціально-економічному аспектах.

Спеціалізація – переважний розвиток декількох галузей його господарства (видів діяльності) відповідно до найсприятливіших для цих галузей передумов, що дозволяє досягти високого рівня економічної ефективності цих галузей зокрема та всього господарства району в цілому.

Економічне районування – це науково обґрунтований поділ країни на економічні райони, що склалися історично або формуються в процесі розвитку продуктивних сил на підставі суспільного поділу праці.

Запитання для самоконтролю знань

1. Що таке «економічне районування»? Які види економічного районування відомі?
2. Мета соціально-економічного районування.
3. Сучасні схеми районування території України.
4. В чому полягають основні розбіжності в підходах різних авторів щодо районування території України?
5. Екологічні аспекти економічного районування.
6. Просторове «наповнення» економічного району.
7. Фактори районоутворення.
8. Вплив суспільно-економічних відносин на формування економічних районів.

9. Які особливості галузевої структури народного господарства України? Чому гостро стоїть проблема структурної перебудови економіки ?

10. Яка існує систематизація функціонального поділу галузей і виробництв у сфері матеріального виробництва?

11. Об'єктивність та суб'єктивність економічного районування.

12. Економічне районування як засіб практичного управління територією держави.

13. Чому АР Крим не розглядається як окремий район, а включається до Причорноморського району?

Тести для перевірки знань

1. До показників загальноекономічної характеристики регіону належать такі:

- а) чисельність населення;
- б) рівень доходу населення;
- в) кількість і структура підприємств базових і соціальних виробництв;
- г) вартість залученої праці;
- д) валова додана вартість регіону;
- є) всі відповіді вірні.

2. До показників рівня життя населення регіону належать такі:

- а) чисельність населення;
- б) рівень доходу населення;
- в) кількість і структура підприємств базових і соціальних виробництв;
- г) вартість залученої праці;
- д) валова додана вартість регіону;
- є) всі відповіді вірні.

3. Галузь визначає виробничий профіль району якщо:

- а) індекс локалізації галузі більше одинці;
- б) індекс локалізації галузі менше одинці;
- в) індекс локалізації галузі дорівнює одинці;
- г) не можна зробити висновок.

4. Районуванню притаманні такі ознаки, як:

- а) диференціювання елементів територіальної господарської структури;
- б) агломерування;
- в) деполаризація;
- г) всі відповіді вірні.

5. Територія, що відрізняється від інших територій за сукупністю складових частин, які характеризуються єдністю, взаємозв'язком та цілісністю, котра є об'єктивною умовою, закономірністю раціонального розвитку даної території, – це:

- а) територіально-виробничий комплекс;
- б) промисловий центр;
- в) район;
- г) технополіс;
- д) виробничий комплекс.

6. Які економічні райони є найбільш розвинені у машинобудуванні?

- а) Подільський, Карпатський;
- б) Донецький, Придніпровський;
- в) Поліський.

7. До змінних чинників районоутворення належать:

- а) рельєф, система підземних вод;
- б) транспортна інфраструктура;
- в) кількість промислових об'єктів;
- г) всі відповіді вірні.

8. До постійних чинників районоутворення належать:

- а) рельєф, система підземних вод;
- б) транспортна інфраструктура;
- в) кількість промислових об'єктів;
- г) всі відповіді вірні.

9. Серед кількісних параметрів елементів територіальної структури економіки виділяють:

- а) населення і розселення;
- б) структуру населення за віком;
- в) рівень народжуваності;
- г) природні умови і ресурси;
- д) інтенсивність показників природного руху груп населення зайнятості;
- е) віддаленість населених пунктів.

10. Районуванню притаманні такі ознаки, як:

- а) диференціювання елементів територіальної господарської структури;
- б) агломерування;
- в) деполяризація;
- г) всі відповіді вірні.

Практичні завдання

Завдання 1. На контурній карті зобразити сучасну мережу економічних районів макrorівня.

Методичні рекомендації. Для цього необхідно скористатися географічним атласом, визначивши, які області належать до того чи іншого економічного району. Райони позначити різним кольором або штриховою.

Завдання 2. Визначити функціонально-територіальну структуру одного з макрогосподарських районів.

Методичні рекомендації. Для цього слід використати карту адміністративно-територіального устрою України більшого масштабу, щоб було чітко видно межі адміністративних районів. Міста-райцентри позначити одним умовним позначенням, а селища міського типу – іншим.

Теми рефератів

1. Економічне районування та територіальна організація господарства.
2. Сучасні процеси регіоналізації й глобалізації та їх вплив на економіку України.

Література: [4, 6, 11, 20, 21, 32].

Тема 4. Соціально-економічний потенціал України

1. Природно-ресурсний потенціал.
2. Сутність та складові соціально-трудового потенціалу.
3. Демографічний розвиток регіонів.
4. Регіональні особливості формування трудового потенціалу.
5. Зайнятість і формування ринку праці в Україні.
6. Виробничий і науково-технічний потенціал.

Термінологічний словник ключових понять

Природні ресурси – це сукупність усіх природних запасів і умов навколишнього середовища, які можуть бути використані у процесі виробництва для забезпечення матеріальних і культурних потреб суспільства.

Мінеральні ресурси – це сукупність мінеральних утворень у надрах Землі, придатних для використання у різних галузях господарства.

Корисні копалини – це мінеральні утворення в земній корі з певним хімічним складом та фізичними властивостями, які безпосередньо використовуються в господарській діяльності.

Сировина – це частина природних ресурсів, що використовуються у виробництві.

Природні умови – це елементи природного середовища, що не виступають предметами і засобами праці, не включаються в процес виробництва, але можуть його стримувати або прискорювати.

Природно-ресурсний комплекс – поєднання природних ресурсів на певній цілісній території (акваторії), використання, охорона та відтворення яких обумовлюються внутрішньою генетичною і господарською єдністю наявних або можливих зв'язків у межах існуючих або запрограмованих суспільно-територіальних систем.

Природно-ресурсний потенціал – це сукупна продуктивність природних ресурсів як засобів виробництва та предметів споживання, виражена в їхній суспільній споживчій вартості.

Урбанізація – це процес зростання ролі міста в розвитку суспільства, який охоплює соціально-професійну та демографічну структуру населення, його спосіб життя, розміщення продуктивних сил та всі пов'язані з цим риси розселення.

Рекреаційні ресурси – це можливості відновлення та розвитку життєвих сил людини, витрачених у процесах трудової діяльності.

Системи розселення – сукупність взаємозв'язаних (в результаті виробничо-господарських, адміністративно-управлінських, соціально-обслуговуючих зв'язків) поселень в межах відносно цілісної території. В системі розселення виділяється своїми функціями та людністю «центральне» поселення до якого тяжіють підпорядковані йому поселення.

Трудовий потенціал – це наявність трудових ресурсів та можливості їхнього ефективного використання.

Трудові ресурси певної території (країни, регіону) складає ту частину населення, яка має необхідний для трудової діяльності освітній, професійно-кваліфікаційний рівень, фізичний розвиток і стан здоров'я.

Економічно активне населення – особи, зайняті суспільно корисною працею, що приносить їм прибуток.

Економічно неактивне населення – за міжнародними нормами, належать усі ті, хто, незалежно від віку, не входить до описаної вище категорії робочої сили.

Запитання для самоконтролю знань

1. За якими ознаками розрізняють види природних ресурсів?
2. Що значить комплексне використання ресурсів?
3. Які тенденції спостерігаються в динаміці чисельності населення України?
4. Як визначається природний приріст (скорочення) населення?
5. Що таке соціальна структура населення?
6. Що таке статеві-вікова структура населення?
7. Яка відмінність між трудовими ресурсами і працересурсним потенціалом?
8. В чому полягає справжній зміст демографічної кризи?
9. Що таке фемінізація?
10. Охарактеризуйте демографічну політику окремих країн, в тому числі України.

Тести для перевірки знань

1. *Найвища лісистість спостерігається в:*
  - а) Миколаївській, Вінницькій областях;
  - б) Закарпатській, Івано-Франківській;
  - в) Запорізькій, Дніпропетровській.
2. *Які області мають найвищий приріст населення:*
  - а) Львівська, Волинська;
  - б) Донецька, Луганська;
  - в) Вінницька, Кіровоградська.
3. *Де зосереджені основні запаси торфу?*
  - а) Донецька область;
  - б) Кіровоградська, Миколаївська;
  - в) Житомирська, Волинська, Рівненська.
4. *Основні металургійні басейни України:*
  - а) Кіровоградський, Черкаський;
  - б) Кривбаський, Кременчуцький, Керченський;
  - в) Львівський, Тернопільський.
4. *Частина населення, здатного до участі у трудовому процесі, яке володіє високим рівнем знань і професійної кваліфікації, здатна створювати нові системи знань, техніки, технології, форм організації праці та виробництва, – це:*

- а) працездатне населення;
  - б) трудовий капітал;
  - в) економічна категорія населення
  - г) соціальна категорія населення;
  - д) національна категорія населення.
5. Де знаходяться родовища золота:
- а) у Донецькій, Закарпатській областях;
  - б) у Миколаївській, Кіровоградській;
  - в) у Херсонській, Запорізькій.
6. Вугільні басейни знаходяться у таких областях:
- а) Донецькій;
  - б) Луганській;
  - в) Закарпатській;
  - г) Одеській;
  - д) Харківській;
  - є) всі відповіді правильні.
7. Нафтогазоносні області:
- а) Донецька;
  - б) Луганська;
  - в) Закарпатська;
  - г) Одеська;
  - д) Харківська;
  - є) всі відповіді правильні.
8. Надлишок трудових ресурсів спостерігається в:
- а) північних областях;
  - б) західних областях;
  - в) південних областях;
  - г) східних областях.
9. Видобуток газу в Україні складає близько:
- а) 4 млрд. м³;
  - б) 18 млрд. м³;
  - в) 100 млрд. м³.
10. Калушське і Стебниківське родовища калійних солей знаходяться в:
- а) Харківській і Полтавській областях;
  - б) Львівській і Івано-Франківській областях;
  - г) Миколаївській і Херсонській областях.

Практичні завдання

Завдання 1. Підготувати статистичну інформацію про народжуваність, смертність та природний приріст населення України в розрізі адміністративних областей і АР Крим. Скласти таблицю.

Природний рух населення України

Роки	Кількість		Природний приріст, ‰
	народжених, ‰	померлих, ‰	
1980			
1990			
1995			
2000			
2005			
2010			
2011			
2012			
2013			
2014			
2015			

За даними таблиці побудувати графіки. Зробити аналіз.

Методичні рекомендації. Треба скористатися «Статистичним щорічником України» за вказані роки і виписати відносні показники, що характеризують природний рух населення України. Щоб виявити тенденції в динаміці населення треба побудувати графіки— вісь Х – роки, вісь Y – показник.

Теми рефератів

1. Природний та трудовресурсний потенціал України.
2. Демографічна ситуація на Україні, регіональні проблеми зайнятості.

Література: [5, 11, 12, 20, 23, 25, 31, 32].

Тема 5. Сутність, мета і завдання регіональної економічної політики

1. Сутність та зміст економіки перехідного періоду.
2. Цілі та задачі регіональної економічної політики.
3. Принципи і чинники управління регіональним розвитком.

Термінологічний словник ключових понять

Державна політика регіонального розвитку – це цілісна сукупність заходів, спрямованих на стимулювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів, раціональне використання їхніх ресурсних потенціалів та пріоритетів, забезпечення сприятливих умов для діяльності населення, вдосконалення територіальної організації суспільства.

Регіональна економіка – це система суспільних відносин, яка історично склалась в межах областей держави, являє собою сукупність взаємозв'язаних ланок і зв'язків, які забезпечують її стійкість та цілісність на макро- та мікрорівні.

Регіон – економічний район, який виділяється спеціалізацією та структурою господарства, природно-ресурсним та демографічним потенціалами, соціально-економічними особливостями.

Стратегія регіонального розвитку економіки – це система заходів, що спрямовані на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціонального внеску регіонів у розв'язання цих завдань.

Планування – це аналіз прогнозування соціально-економічного розвитку, визначення оптимального варіанта, розроблення і реалізація заходів для досягнення визначених цілей.

Державний план – це документ у якому визначено систему взаємоузгоджених завдань, об'єднаних спільною метою, визначеними термінами, методами і послідовністю досягнень.

Прогнозування – це наукова аргументація ймовірних тенденцій і напрямів стратегічного розвитку окремих регіонів і держави в цілому.

Економічне програмування – це інструмент реалізації планових цілей держави шляхом регуляторного і комплексного впливу на економіку відповідно до варіанта соціально-економічного розвитку в межах ринкового механізму.

Запитання для самоконтролю знань

1. Концепція регіональної політики.
2. Регіональна економіка: сутність та зміст.
3. Теоретичні основи регіонального розвитку.
4. Регіональні структури – вертикальні та горизонтальні зв'язки.
5. Регіональні аспекти державної науково-технічної економіки.
6. Які причини регіональних нерівностей?
7. Які основні напрямки регіоналізації управління економікою?
8. У чому відмінність і спільність державної регіональної політики й політики регіонів?
9. Назвіть основні складові регіональної економічної політики.
10. Яка мета регіональної соціальної політики?
11. У чому мета екологічної політики?
12. Які основні принципи регіональної політики в СС?
13. Дайте характеристику основним цілям у регіональній політиці СС.
14. У чому сутність активного і пасивного напрямків регулювання регіонального розвитку?
15. Які методи державного регулювання економіки найбільш адекватні сучасному етапу ринкових перетворень в Україні?
16. У чому сутність найперспективніших напрямків регулювання регіонального розвитку в Україні?
17. Яка мета державної підтримки малого підприємництва?

18. У яких формах виступає інтеграційна підсистема підтримки малого підприємництва?

19. Яка структура мережі інститутів підтримки малого підприємництва?

20. Які фактори необхідно враховувати при визначенні пріоритетних напрямків підтримки малого підприємництва?

21. Які критерії вибору галузевих пріоритетів у розвитку малого підприємництва?

22. Які заходи характеризують фінансово-кредитне забезпечення програм розвитку малого підприємництва?

23. Яких малих підприємств стосується пряма ресурсна підтримка? У яких формах реалізується цей вид підтримки?

24. Дайте характеристику функціональному й виконавчим блокам Програми підтримки малого підприємництва. Як ці блоки взаємозалежать.

Тести для перевірки знань

1. Регіональна економічна політика повинна забезпечувати:

- а) ефективне використання внутрішнього потенціалу територій;
- б) єдність державних, регіональних та місцевих інтересів;
- в) перспективний розвиток економіки;
- г) економічну самостійність регіонів.

2. Регіональна економічна політика ґрунтується на таких основних принципах:

- а) конституційність та законність;
- б) забезпечення унітарності держави та цілісності її території;
- в) створення рівних умов функціонування регіональних господарських комплексів;
- г) державна підтримка.

3. У чому полягає сутність принципу адиціоналізму, який розроблений Європейським фондом регіонального розвитку?

- а) у тому, що вищі суспільні одиниці повинні розв'язувати лише ті проблеми, які не можуть бути вирішені нижчими структурами;
- б) в активному співробітництві між суб'єктами регіональної політики з метою досягнення поставленої мети;
- в) у забезпеченні розвитку місцевих ініціатив та в пошуку додаткових джерел фінансування програм регіонального розвитку;
- г) у зниженні навантаження на національні бюджети і залученні для здійснення регіональних проектів місцевих ресурсів.

4. Які основні об'єкти регіональної економічної політики?

- а) питання, пов'язані з соціально-економічним розвитком територій;
- б) територіальні утворення, у межах яких здійснюється державне управління та місцеве самоврядування;
- в) підприємства, установи та організації;
- г) регіони країни.

5. Що являють собою імпортно-орієнтовані території?

- а) території, продукція яких не тільки забезпечує у повному обсязі потреби власних територій, а й вивозиться за межі країни;
- б) території, важливі в плані залучення іноземного капіталу;
- в) території, які ввозять значні обсяги продукції з інших територій чи виготовляють продукцію на базі довізної сировини;
- г) території з розвинутими міжрегіональними та міждержавними економічними зв'язками.

6. У чому полягає сутність природно-географічних характеристик територій?

- а) у тому, що змінити їх ознаки практично неможливо;
- б) у тому, що вони враховуються лише в нормативно-правових актах, що визначають особливості функціонування їх господарства;
- в) у наявності унікальних природних ресурсів;
- г) їм властиві такі ознаки: прикордонні, віддалені від основної території держави, приморські території.

7. Вкажіть основні завдання регіональної політики у сфері соціального розвитку:

- а) забезпечення населення робочими місцями;
- б) підвищення соціальних виплат;
- в) залучення працездатного населення до сфери продуктивної зайнятості;
- г) зниження рівня безробіття.

8. Вкажіть основні завдання регіональної політики у виробничій сфері:

- а) залучення стратегічних інвесторів;
- б) розвиток експортних та імпортозамінних виробництв;
- в) розвиток сільськогосподарського виробництва;
- г) ефективне використання наявного виробничого потенціалу.

9. З якою метою аналізують показники соціально-економічного розвитку території?

- а) з метою виявлення депресивних територій;
- б) для розробки стратегічних напрямів соціально-економічної політики;
- в) для покращення міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків;
- г) з метою виявлення невикористаних можливостей економічного зростання на основі змін у розміщенні продуктивних сил.

10. Значення розробок районного планування, які здійснюють у селах, містах, районах окремих міст полягає в:

- а) обґрунтуванні перспектив розвитку продуктивних сил регіонів з визначенням найбільш прийняттого варіанта;
- б) визначенні стратегічних напрямів регіонального розвитку на перспективу;
- в) досягненні комплексного і раціонального розміщення об'єктів виробничого та невиробничого призначення з метою загального покращення умов життєдіяльності населення цієї території;
- г) тому, що на їх основі розробляють генеральну схему розміщення продуктивних сил країни.

Практичні завдання

Завдання. На контурній карті зобразити територіально-адміністративний устрій України із зазначенням макрогосподарських одиниць та міст загальнодержавного значення.

Методичні рекомендації. Треба взяти контурну карту України зобразити на ній великі економічні райони та міста Київ і Севастополь. У літературі слід знайти чому дані міста мають такий статус.

Теми рефератів

1. Сутність, мета і завдання регіональної економічної політики
2. Основні тенденції розвитку продуктивних сил в сучасній світовій економіці.

Література: [1, 2, 5, 7, 15, 28, 29].

Тема 6. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах

1. Сутність та структура господарського комплексу.
2. Сучасна галузева структура господарства та тенденції її розвитку.
3. Промисловість, як базова галузь господарства країни та її регіонів.
4. Динаміка структури та проблеми розвитку господарства країни та її регіонів.

Термінологічний словник ключових понять

Географічне положення (ГП) країни характеризує розміщення її території в межах земної поверхні відносно певних географічних об'єктів.

Економічна безпека – це сукупність дії комплексу тих умов і факторів, при яких зберігається можливість підтримки адекватного стану економічного потенціалу.

Сировина – це частина природних ресурсів, що використовуються у виробництві.

Тип виробничої структури – це стійке поєднання певних (характерних для даної території) галузей сільськогосподарського виробництва відповідно до природно-економічних умов конкретного господарства (території).

Тести для перевірки знань

1. За сферою виробництва напрями діяльності та галузі виробництва поділяються на:

- а) промисловість, сільське господарство;
- б) житлово-комунальне господарство і побутове обслуговування населення;
- в) торгівля, матеріально-технічне постачання;
- г) органи управління і оборони;
- д) всі відповіді вірні.

2. За сферою послуг напрями діяльності та галузі виробництва поділяються на:

- а) промисловість, сільське господарство;
- б) житлово-комунальне господарство і побутове обслуговування населення;
- в) торгівля, матеріально-технічне постачання;
- г) органи управління і оборони;
- д) всі відповіді вірні.

3. Точка, зв'язки якої з навколишньою територією функціональні, – це:

- а) центр;
- б) промисловий центр;
- в) вузол;
- г) промисловий вузол;
- д) виробничий комплекс.

4. Сучасна економічна наука в Україні виділяє у соціальній сфері такі міжгалузеві комплекси:

- а) соціальний;
- б) паливно-енергетичний;
- в) металургійний;
- г) рослинницький;
- д) виробництво будівельних матеріалів;
- є) транспортний.

5. Локальне виробничо-територіальне сполучення, де підприємства поєднуються тісними виробничими й виробничо-технологічними зв'язками, спільністю транспортно-географічного розміщення, загальними системами інфраструктури, – це:

- а) центр;
- б) промисловий центр;
- в) вузол;
- г) промисловий вузол;
- д) виробничий комплекс.

6. Сучасна економічна наука в Україні виділяє у сільському господарстві такі міжгалузеві комплекси:

- а) соціальний;
- б) паливно-енергетичний;
- в) металургійний;
- г) рослинницький;

- д) виробництво будівельних матеріалів;
- є) транспортний.

7. *Науково-технічний центр, що забезпечує створення та впровадження нових розробок, – це:*

- а) територіально-виробничий комплекс;
- б) промисловий центр;
- в) район;
- г) технополіс;
- д) виробничий комплекс.

8. *Визначте складові галузевої структури господарства країни:*

- а) виробнича і соціальна сфера;
- б) промисловість, сільське господарство, транспорт;
- в) галузі виробництва і галузі споживання.

9. *Взаємозумовлене поєднання підприємств на певній території, за якого ефект досягається завдяки вдалому добору підприємств згідно з природними та економічними умовами, – це:*

- а) територіально-виробничий комплекс;
- б) промисловий центр;
- в) район;
- г) технополіс;
- д) виробничий комплекс.

10. *Група промислових підприємств, взаємопов'язаних спільними допоміжними виробництвами, а у низці випадків – спільністю технологічного процесу, що мають єдину систему розселення і обслуговуються спільною інфраструктурою, – це:*

- а) центр;
- б) промисловий центр;
- в) вузол;
- г) промисловий вузол;
- д) виробничий комплекс.

Практичні завдання

Завдання 1. Побудувати схему «Галузева структура господарства».

Методичні рекомендації. Для цього необхідно скористатися «Статистичним щорічником України» (або вартість основних засобів по галузях, або вартість виробленої продукції, або зайнятість населення за галузями виробництва). Показник України взяти за 100% і поррахувати питому вагу інших галузей. На основі отриманих результатів побудувати секторну діаграму.

Теми рефератів

1. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах.
2. Фінансове забезпечення розвитку регіонів України.

Література: [5, 11, 12, 20, 23, 25, 31, 32].

Тема 7. Економіка України: стан та перспективи розвитку

1. Місце і роль регіону в економіці України.
2. Економічна оцінка природно-ресурсного і трудового потенціалу регіону.
3. Галузева структура господарського комплексу регіону.
4. Сучасний стан розвитку і територіальні особливості розміщення основних галузей господарського комплексу регіону.
5. Основні проблеми і перспективи розвитку господарського комплексу регіону.

Термінологічний словник ключових понять

Економічний район – це територіально цілісна частина народного господарства країни, яка має такі ознаки:

- спеціалізація відповідно географічного положення, природних, економічних та соціальних умов;
- комплексність, як взаємопов'язаність найважливіших складових функціональної та територіальної структури району.
- керованість, тобто наявність певних галузевих та територіальних структур, які є матеріальною основою зв'язків в районі, що дозволяє виділити район як цілісну систему та осередок територіального управління народного господарства.

Регіон – територіально-спеціалізована частина господарства країни, що характеризується єдністю й цілісністю відтворювального процесу. Включає такі структурні елементи, як природне середовище, виробничу й соціальну сфери.

Запитання для самоконтролю знань

1. Охарактеризуйте основні промислові вузли та центри регіону.
2. Проаналізуйте екологічну ситуацію в регіоні на основі карт атласу.
3. Розкрийте проблеми, що є у розвитку господарського комплексу регіону.
4. Які особливості розвитку даного регіону?
5. Які основні відмінності і специфіка досліджуваного регіону?
6. Які особливості територіальної та галузевої структури господарства регіону?

Тести для перевірки знань

1. До регіональних факторів, які впливають на підвищення продуктивності праці, належать:

- а) структурні зрушення у виробництві;
- б) підвищення технічного рівня виробництва;
- в) забезпечення організаційного процесу оновлення техніки;
- г) поглиблення спеціалізації;
- д) створення умов для поширення горизонтальної промислової політики;
- є) лібералізація організації видів діяльності і торгівлі.

2. До виробничих факторів, які впливають на підвищення продуктивності праці, належать:

- а) структурні зрушення у виробництві;
- б) підвищення технічного рівня виробництва;
- в) забезпечення організаційного процесу оновлення техніки;
- г) поглиблення спеціалізації;
- д) створення умов для поширення горизонтальної промислової політики;
- є) лібералізація організації видів діяльності і торгівлі.

3. Назвіть центри транспортного машинобудування:

- а) Кременчук;
- б) Запоріжжя;
- в) Луцьк;
- г) Житомир.

4. Визначте центри суднобудування:

- а) Миколаїв;
- б) Херсон;
- в) Київ;
- г) Запоріжжя;
- д) Керч.

5. Підприємства авіаційної промисловості зосереджені в:

- а) Житомирі, Вінниці;
- б) Києві, Харкові;
- в) Маріуполі, Донецьку.

6. Які якісні градації характеризують економічне зростання регіону:

- а) зростання;
- б) пожвавлення;
- в) стагнація;
- г) депресія.

7. На якій стадії соціально-економічного розвитку перебуває економіка

України:

- а) доіндустріальний;
- б) індустріальний;
- в) постіндустріальний.

8. Які області мають найвищий приріст населення:

- а) Львівська, Волинська;
- б) Донецька, Луганська;
- в) Вінницька, Кіровоградська.

9. Основними регіонами розміщення підприємств для виробництва електроенергії є області:

- а) Донецька;
- б) Луганська;
- в) Закарпатська;
- г) Одеська;
- д) Харківська;
- є) всі відповіді правильні.

10. Якщо ефект від виробництва складатиме 150 000 грн, а витрати на його здійснення становитимуть 200 000 грн, то економічна ефективність виробництва буде дорівнювати:

- а) 0,75 або (-25%);
- б) 0,75 або 75%;
- в) 0,25 або 25%;
- г) (-0,25) або (-25%).

Практичні завдання

Завдання 1. Використовуючи карти навчального атласу України, визначити географічне положення, межі та склад обраної ТСЕС (в даному випадку економічний район).

Методичні рекомендації. Дослідження проводити за відповідними картами атласу і охарактеризувати досліджувану ТСЕС за такою схемою:

1. Назва.
2. Природно-ресурсний потенціал.
3. Населення.
4. Галузевий склад господарства.

У завданні слід також визначити місце досліджуваної ТСЕС в територіальній ієрархії (до складу якої ТСЕС вищого рангу входить досліджувана ТСЕС та які ТСЕС нижчого рангу включає).

Теми рефератів

1. Економічний простір системи продуктивних сил України, його складові і тенденції розвитку.
2. Безпека розвитку продуктивних сил України та її регіонів.

Література: [5, 11, 12, 20, 23, 25, 31, 32].

Тема 8. Міжнародні економічні зв'язки України та її інтеграція в європейські структури

1. Міжнародний поділ праці, його суть і значення у формуванні зовнішніх економічних зв'язків.
2. Основні форми зовнішніх економічних зв'язків України.
3. Експортний потенціал України: значення і регіональні особливості структури.
4. Місце регіонів у формуванні експортного потенціалу України.
5. Конкурентні переваги України та її регіонів у світовій і господарській системі за природним, виробничим, науково-технічним і рекреаційним потенціалом.
6. Економічні зв'язки України з країнами Європейського Союзу: сучасний стан і перспективи розвитку.

7. Економічні зв'язки України з країнами світу в паливно-енергетичному, металургійному, машинобудівному і агропромисловому комплексі.

Термінологічний словник ключових понять

Зовнішньоекономічні зв'язки – сукупність напрямів, методів і засобів здійснення торгово-економічних, виробничих, науково-технічних, а також валютно-фінансових і кредитних відносин між країнами.

Міжнародний територіальний поділ праці – це концентрація в окремих країнах виробництва товарів та надання послуг понад необхідні внутрішні потреби шляхом обміну або продажу іншим країнам.

Загальний ТПП – це розподіл праці у сфері виробництва: добувна, переробна промисловість та ін., міжнародна спеціалізація країн визначається сприятливими природно-кліматичними умовами.

Частковий ТПП – це спеціалізація на рівні галузей виробництва, видів готової продукції, що означає зростання ролі міжгалузевого обміну готовою продукцією.

Одиничний міжнародний ТПП – це спеціалізація окремих країн на виготовлення окремих компонентів продукції або на технологічних стадіях виробництва товарів та послуг.

Транснаціональні компанії – це концерни, трести, які і є національними за капіталом та контролем, міжнародними за масштабом та характером діяльності.

Багатонаціональні корпорації – це концерни або трести, які і є міжнародними за масштабами і особливостями об'єднання міжнародних коштів.

Економічна інтеграція – це об'єктивний процес розвитку глибоких, етичних взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів в межах держави.

Міжнародна торгівля – це оборот товарів, який забезпечує рух товарних мас зі сфери виробництва у сферу споживання.

Іноземні інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу закордонними власниками у галузі народного господарства.

Експортний потенціал – обсяг благ, які національна економіка може виробити та реалізувати за своїми межами, а також здатність національної економіки відтворювати свої конкурентні переваги на світогосподарській арені.

Запитання для самоконтролю знань

1. Які особливості становлення зовнішньоекономічної діяльності України?
2. Сутність міжнародного поділу праці.
3. Класифікація країн у світовій економіці та міжнародному поділі праці.
4. Основні потоки робочої сили та капіталу.
5. Зовнішньоекономічна діяльність.

6. Економічна інтеграція.
7. Зони спільного підприємництва.
8. Охарактеризуйте гео економічні пріоритети регіонального розвитку України.
9. Які передумови формування експортного потенціалу в Україні?
10. Які особливості формування транспортних коридорів?
11. Транзитний потенціал та рівні реалізації конкурентних переваг української економіки.

Тести для перевірки знань

1. Які регіони України є найбільшими експортерами продукції?
  - а) Луганська, Волинська;
  - б) Київська, Дніпропетровська;
  - в) Донецька, Харківська;
  - г) Запорізька, Чернівецька.
2. Україна є членом:
  - а) ЄАВТ;
  - б) НАФТА;
  - в) Чорноморського економічного співробітництва;
  - г) МЕРКОСУР.
3. Єврорегіон «Буг» передбачає співробітництво України з:
  - а) Польщею;
  - б) Білоруссю;
  - в) Словаччиною;
  - г) Румунією;
  - д) Молдовою;
  - є) всі відповіді правильні.
4. «Карпатський єврорегіон» передбачає співробітництво України з:
  - а) Польщею;
  - б) Білоруссю;
  - в) Словаччиною;
  - г) Румунією;
  - д) Молдовою;
  - є) всі відповіді вірні.
5. Єврорегіон «Дніпро» передбачає співробітництво України з:
  - а) Польщею;
  - б) Білоруссю;
  - в) Словаччиною;
  - г) Румунією;
  - д) Молдовою;
  - є) всі відповіді вірні.
6. Виїзд громадян зі своєї країни до іншої держави на постійне місце проживання або на тривалий період – це:
  - а) міграція;

- б) імміграція;
- в) еміграція;
- г) рееміграція.

7. *Співпраця між територіями, розташованими вздовж кордонів сусідніх держав носить назву:*

- а) міжрегіональне співробітництво;
- б) територіальний поділ праці;
- в) прикордонне співробітництво;
- г) транскордонне співробітництво.

8. *Сутність основного принципу транскордонного співробітництва полягає у:*

- а) процесі інтегрування національних економічних систем;
- б) забезпеченні співробітництва кількох держав (або територій) на рівні органів місцевого самоврядування;
- в) залученні іноземних інвестицій;
- г) розвитку зв'язків та договірних відносин у прикордонних територіях з метою пошуку прийнятних рішень ідентичних проблем.

9. *Що є основною передумовою успішного створення і функціонування єврорегіонів?*

- а) наділення на вирішення конкретних соціально-економічних проблем кожного єврорегіону;
- б) спільність інтересів зацікавлених сторін;
- в) врахування місця країни в міжнародному поділі праці;
- г) ефективно діюча нормативно-правова база.

10. *Єврорегіон «Нижній Дунай» передбачає співробітництво України з:*

- а) Польщею;
- б) Білоруссю;
- в) Словаччиною;
- г) Румунією;
- д) Молдовою;
- е) всі відповіді вірні.

Практичні завдання

Завдання 1. За допомогою секторних діаграм відобразити структуру експорту-імпорту України. Визначити питому вагу країн світу в торгівлі з Україною.

Методичні рекомендації. Для виконання завдання необхідно детально проаналізувати статистичні дані відповідного розділу статистичного щорічника та відповідні матеріали підручників.

Завдання 2. За даними статистичного щорічника визначити питому вагу країн в експорті та імпорті, а далі побудувати секторні діаграми, в перших двох секторах показати питому вагу країн СНД в структурі експорту та імпорту України, а в наступних – питому вагу інших країн світу (за регіонами).

Методичні рекомендації. Для виконання завдання необхідно детально проаналізувати статистичні дані відповідного розділу статистичного щорічника та відповідні матеріали підручників. За результатами побудувати діаграми (бажано секторні).

Теми рефератів

1. Основні тенденції зовнішньоекономічної діяльності в Україні.
2. Інтеграційні процеси України: пріоритети та перспективи.

Література: [5, 11, 12, 20, 23, 25, 31, 32].

Список рекомендованої літератури

1. Горбач Л. М. Державна політика щодо адаптації екологічного законодавства України до міжнародних вимог // Науковий вісник ВДУ. Економічні науки. – Луцьк: Вежа, 2003. – № 9. – С. 125-129.
2. Горбач Л. М. Екологічна політика: критерії і принципи формування // Науковий вісник ВДУ. Економічні науки. – Луцьк: Вежа, 2002.– № 2. – С. 159-160.
3. Горбач Л. М. Теоретико-методологічні засади сталого розвитку // Науковий вісник ВДУ. Економічні науки – Луцьк: Вежа, 2001.– №4. – С.37-39.
4. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. – 2-е изд. – М.: ГУ ВШЭ. – 2001. – 495 с.
5. Гумик. Р. Диференційний підхід до діагностики розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу міста / Р. Гумик //Економіст.-2011. - №2. - С.24-27.
6. Данилишин Б. М., Клиновий Д. В., Пепа Т. В. Развитие продуктивных сил і регіональна економіка: Навчальний посібник. – Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2007. – 688 с.
7. Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г. та ін. Просторова організація продуктивних сил: мезо- та мікро регіональний рівень. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 572 с.
8. Демидюк С. Проблемні питання еколога-економічного регулювання регіональних ринків лісопродукції / С.Демидюк // Економіст. - 2011 . - №2. - с 40 - 42
9. Дорогунцов С. І., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Теорії розміщення продуктивних сил і регіональної економіки: Навч. посібн. – К.: Стафед-2, 2001. – 144 с.
10. Дорогунцов С. І., Хвесик М. А., Головинський І. Л. Водні ресурси України (проблеми теорії та методології): Монографія. – К.: Вид.: поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – 227 с.
11. Єпіфанов А. О., Сало І. В. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: Наукова думка, 2000. – 344 с.
12. Жук М. В., Круль В. П. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 296 с.
13. Корецький Ю. М. Шляхи реформування регіональної стратегії регіонального розвитку // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Серія: Економічні науки. – Луцьк, 2001 – № 8.– С. 228-235.
14. Козик В.В. оцінювання розвитку регіонів як відкритої територіальної системи / В.В Козик, Ч.І Сидоров // Регіональна економіка. - 2010 . - №4. – с.41 - 45
15. Кузнецова О. В. Экономическое развитие регионов: теоретические и практические аспекты государственного регулирования. – М.: Здиториал УРСС, 2002. – 308 с.
16. Лукінов І. І. Регіоналізація України та економічна наука //

Регіональна економіка. – 1998. – № 2. – С. 20.

17. Майка О.В. Сталий соціально-економічний розвиток регіону: аналіз підходів та інструментів оцінки / О.В Майка, В.М. Осіпов // Регіональна економіка. – 2010. - №4 . – с. 25 - 32.

18. Марцин В.С. Заходи щодо покращення інвестиційної привабливості регіону в умовах виходу з кризи – В.С Марцин // Регіональна економіка – 2010. - №4. – с. 46 - 55.

19. Маслак О.О Оцінювання ефективності використання стратегічних карт машинобудівних підприємств / О.О Маслак, К.О Дорошкевич // Регіональна економіка . – 2010. - №4. – с. 63 - 69.

20. Продуктивні сили економічних районів України / Під ред. Б. М. Данилишина. – К.: Нічлава, 2000. – 517 с.

21. Региональная экономика: Учебник // Под ред. В. И. Видяпина, М. В. Степанова. – М.: Инфра-М, 2002. – 686 с.

22. Розміщення продуктивних сил: Підручник / В. В. Ковалевський, О. М. Михайлюк, В. Ф. Семенов та ін.; За ред. В. В. Ковалевського, О. М. Михайлюка, В. Ф. Семенова. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. – 546 с.

23. Розміщення продуктивних сил // За заг. ред. Н. П. Ващенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 260 с.

24. Розміщення продуктивних сил України: Підручник // За ред. Є. П. Качана. – К.: Вища школа, 1997. – 375 с.

25. Стеценко Т. О. Аналіз регіональної економіки: Навч. посібн. – К.: КНЕУ, 2002. – 116 с.

26. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посібник. – К.: Вікар, 2001. – 307 с.

27. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком: Навч. посібн. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.

28. Суховірський Б. І. Регіональна стратегія економічного розвитку України (теоретичні та прикладні основи геоekonomіки): Монографія. – К.: 2000. – 154 с.

29. Хвесик М. А., Збагерська Н. В. Економічна оцінка природних ресурсів: основні методологічні підходи. – Рівне: Видавництво РДТУ, 2000. – 194 с.

30. Хвесик М. А., Горбач Л. М., Пастушенко П. П. Розміщення продуктивних та регіональна економіка : Навч. посібник. – К.: Конфор, 2005. – 344 с.

31. Чернюк Л. Г., Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник для дистанційного навчання / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет «Україна», 2004. – 245с.

Ресурси

Офіційні Веб-сайти: Кабінет Міністрів України – www.kmu.gov.ua
Верховна Рада України – www.rada.gov.ua
Міністерство економічного розвитку та торгівлі України
– www.me.gov.ua
Міністерство фінансів України – www.minfin.gov.ua
Міністерство інфраструктури – www.mtu.gov.ua
Національний банк України – www.bank.gov.ua
Державний комітет статистики – www.ukrstat.gov.ua
Укрзалізниця – www.uz.gov.ua

Навчально-методичне видання

Куценко Іван Георгійович

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

**Методичні вказівки по проведенню практичних занять
з курсу навчальної дисципліни для студентів економічного напрямку підготовки та напряму підготовки
«Менеджмент»**

Укладач: *Куценко І.Г.*

Відповідальний за випуск Куценко І.Г.

Підписано до друку: 12.10.2016 р. Зам. 136/16
Підготовлено в електронному вигляді РВВ ДЕТУТ
Свідоцтво про реєстрацію від 27.12.07р. Серія ДК №3079